

*Л.О. Ляховець*

## **РОЗВИТОК СОЦІАЛЬНОГО ІНТЕЛЕКТУ СТУДЕНТІВ-ПСИХОЛОГІВ ЗАСОБАМИ АКТИВНОГО СОЦІАЛЬНО-ПСИХОЛОГІЧНОГО НАВЧАННЯ**

У статті розглядається один з аспектів професійної підготовки студентів-психологів у навчально-виховному процесі: розвиток професійно-важливих якостей (зокрема, соціального інтелекту). Представлений теоретичний аналіз поглядів вітчизняних дослідників на проблему розуміння феномену соціального інтелекту, психолого-педагогічних умов його становлення та методів розвитку.

*Ключові слова:* розвиток, формування, соціальний інтелект, активні методи соціально-психологічного навчання.

*Л.А. Ляховец*

## **РАЗВИТИЕ СОЦИАЛЬНОГО ИНТЕЛЛЕКТА СТУДЕНТОВ- ПСИХОЛОГОВ СРЕДСТВАМИ АКТИВНОГО СОЦИАЛЬНО- ПСИХОЛОГИЧЕСКОГО ОБУЧЕНИЯ**

В статье рассматривается один из аспектов профессиональной подготовки студентов-психологов в учебно-воспитательном процессе: развитие их профессионально-важных качеств (в частности, социального интеллекта). Представлен теоретический анализ взглядов отечественных исследователей на проблему понимания социального интеллекта, психолого-педагогических условий его становления и методов развития.

*Ключевые слова:* развитие, формирование, социальный интеллект, активные методы социально-психологического обучения.

*L.O. Liakhovets*

**DEVELOPMENT OF SOCIAL INTELLIGENCE OF STUDENTS-  
PSYCHOLOGISTS BY FACILITIES OF ACTIVE SOCIALLY  
PSYCHOLOGICAL STUDIES**

In the article one of aspects of professional preparation of students-psychologists is examined in an educational process: development of professionally important qualities (in particular, social intellect). The theoretical analysis of looks of domestic researchers to the problem of understanding the phenomenon of social intellect, psychologically pedagogical terms of its becoming and methods of development are presented.

*Keywords:* development, forming, social intellect, active methods of socially psychological studies.

**Постановка проблеми.** В умовах трансформації сучасної соціально-економічної, суспільно-політичної, освітньої системи України у напрямку їхньої гуманізації та гуманітаризації, розробки та впровадження нових інформаційних та психолого-педагогічних технологій навчання, в тому числі й у галузі підготовки майбутніх суб'єктів професійної психологічної діяльності, набуває актуальності проблема наукового забезпечення зазначеного процесу.

Досконале володіння майбутніми психологами своєю професійною діяльністю постає запорукою продуктивного вирішення фахових завдань, пов'язаних переважно із здатністю правильно розуміти власну поведінку та поведінку інших людей, із реалізацією пізнавальних процесів, пов'язаних із адекватним відображенням партнерів по спілкуванню й діяльності, з умінням налагоджувати взаємодію у групі та формувати команду. Зазначені вище уміння й навички (науковий статус яких визначається поняттям “соціальний інтелект” – далі СІ), необхідні для ефективної міжособистісної взаємодії та успішної соціальної адаптації, в першу чергу, – представникам комунікативних професій. У цьому

зв'язку виняткового значення набуває вивчення процесу формування соціального інтелекту на етапі підготовки практичного психолога у вищій школі.

Вивчення проблеми формування особистості майбутнього психолога репрезентовано у психологічній літературі широким колом дослідників, зокрема: М.Аміновим, О.Бодальовим, О.Власовою, В.Куніциною, Л.Лєпіховою, О.Михайловою (Альошиною), В.Панком, Н.Пов'якель, О.Санніковою, Н.Чепелевою та ін. Саме їх роботи розкривають окремі аспекти питання про взаємозв'язок СІ з особистісними рисами фахівця та дозволяють виявити значення і роль СІ у професійній діяльності та особистісному розвитку психолога.

Поряд з тим, спостерігається недостатньо глибокий аналіз проблеми розробленості шляхів створення конкретних психолого-педагогічних умов та методів розвитку СІ студентів-психологів як професійно-важливої якості.

**Результати теоретичного аналізу проблеми.** Аналіз теоретичних та експериментальних досліджень (М. Амінов, І. Баширов, Н. Бачманова, М. Бобнєва, Г. Геранюшкіна, О. Власова, Н. Каліна, В. Куніцина, Л. Матвєєва, О. Новіков, Н. Пророк, Н. Пов'якель, О. Савенков, О. Саннікова, Н. Стафуріна, Н. Чепелева та ін.) показав, що у психологічній науці СІ є поняттям, котре поки не має єдиного, однозначного тлумачення. Водночас у визначеннях цього явища можна знайти ряд спільних моментів: 1) СІ тлумачиться як здібність, отже він пов'язаний з певною діяльністю та виступає особистісним утворенням; 2) предметом цих здібностей виступає встановлення послідовності між подіями, в яких діючими особами є сама людина та її соціальне оточення; 3) в якому б контексті не змальовувався СІ, він описується як складне структурне утворення, що включає ряд здібностей.

Особливого інтересу набуває роль СІ в професійній діяльності майбутнього психолога. Дослідження соціально-психологічних та фахових вимог до майбутнього спеціаліста комунікативних професій детально представлені в роботах К. Абульханової-Славської, Г. Берулави, О. Бондаренка, М. Варбан,

Ж. Вірної, Н. Коломінського, Ф. Зеєра, Н. Каліної, А. Маркової, С. Максименко, В. Панка. Увага цих вчених до проблеми СІ в контексті підготовки майбутнього психолога у ВНЗ пояснюється наявністю ряду невирішених проблем, зокрема: 1) відсутністю загальноприйнятого уявлення про СІ та його місце у системі професійно-важливих якостей фахівця; 2) відсутністю ефективних засобів гармонійного розвитку особистості психолога, які б поєднували високий рівень академічної підготовки і надбання практичних навичок СІ; 3) недостатньою обґрунтованістю умов, факторів становлення та засобів розвитку СІ тощо.

Отже, *метою* статті є теоретичний аналіз й узагальнення інформації з проблеми умов та засобів розвитку СІ у студентів-психологів.

*Завданнями* статті виступає: 1) систематизація наявних концептуальних підходів до вивчення проблеми розвитку СІ; 2) уточнення показників результативності використання соціально-психологічного тренінгу як одного з активних методів розвитку СІ майбутніх психологів.

Проаналізуємо наявні з цієї проблеми теоретичні та прикладні дослідження, користуючись такою схемою: 1) поняття СІ залежно від теоретико-методологічного підходу; 2) структура СІ; 3) умови формування СІ; 4) засоби розвитку та їх результативність.

Однією з перших проблемою розвитку СІ зацікавилась Галина Геранюшкіна, вивчаючи цей процес на прикладі студенті-майбутніх менеджерів [3]. Дослідниця розглядала СІ у ракурсі особистісно-діяльнісного підходу (А.Леонт'єв, С.Рубінштейн, Б.Анан'єв та ін.) і визначала його таким чином: СІ – це психічне явище, яке проявляється і розвивається у процесі професійної діяльності фахівця, заломлюючись через його особистісні характеристики. У спеціалістів комунікативних професій СІ – інтегральна здібність до пізнання людиною особливостей психічного світу та реакцій як оточуючих, так і власних. Зазначений феномен має трикомпонентну структуру: 1) рівень потенційних здібностей (когнітивний та емоційний компоненти); 2) рівень актуальних здібностей

(здатність передбачати наслідки поведінки, сприймати невербальну експресію, розуміти вербальну поведінку, вбачати логіку розвитку складних подій); 3) результативний рівень (комунікативний та організаційний компоненти).

Умовами розвитку СІ студентів виступають характеристики експериментальної ситуації (власне формувального експерименту); засобами – програма розвитку СІ (теоретична та практична (тренінг) частини). Програма націлена на становлення потенційних здібностей студентів.

Ціллю теоретичної частини програми виступає формування знань студентів про феномен СІ та особливості його прояву у професійній діяльності; ціллю практичної – розвиток здібностей до соціальної перцепції, рефлексії, соціальної сенситивності, емпатії, чутливості до зворотного зв'язку. Тренінговий блок складається з шести взаємопов'язаних тематичних занять: 1. “Пізнай себе”. 2. “Соціальна чутливість до партнерів у контакті”. 3. “Емпатія та внутрішня рухливість”. 4. “Сприйняття інформації”. 5. “Я – з позиції іншого”. 6. “Елементи управлінської діяльності” (Геранюшкина, 2001).

Результати дослідження Г.Геранюшкиної довели ефективність застосування соціально-психологічного тренінгу як засобу розвитку актуальних та потенційних рівнів СІ (прийнятність групи, здатність до емпатії) студентів. Поряд з тим авторка виявила, що: 1) високий початковий рівень здатності до емпатії та прийнятність групи сприяє інтенсивному розвитку СІ; 2) високий рівень самооцінки, самоактуалізації та рефлексії знижують інтенсивність розвитку СІ; 3) інтенсивність розвитку СІ зворотно пропорційна його початковому рівневі: при низькому рівні СІ можливостей для його зростання більше, ніж при високому.

Наступним дослідником проблеми розвитку СІ майбутніх та практикуючих військових психологах виступив Ільдар Баширов [1].

Він вивчав СІ військового психолога з позицій системно-діяльнісного підходу (Б.Ананьєв, Б.Ломов, С.Максименко, Е.Носенко, В.Мерлін, Л.Собчик), розглядаючи особистість професіонала як відкриту зовнішнім впливам

збалансовану систему. СІ психолога – це спеціальна здібність, яка полягає в адекватному аналізі й передбаченні розвитку ситуації професійної взаємодії, емоційного переживання її особистісного й соціально-психологічного контексту, у виборі на цій основі конгруентної стратегії (цілей, засобів) вирішення професійно обумовлених завдань. Структура СІ трьохкомпонентна: 1) когнітивний компонент (соціальні знання; соціальна пам'ять; соціальне прогнозування; соціальна перцепція); 2) емоційний компонент (соціальна чутливість та здатність до саморегуляції); 3) комунікативно-організаційний компонент (соціальна адаптивність; соціальна взаємодія).

Умовами розвитку СІ І.Баширов (як і Г.Геранюшкіна) вважав спеціально організоване професійно-орієнтоване навчання та соціально-психологічний тренінг. Професійне навчання створює умови для: 1) розширення інформаційної основи діяльності; 2) цілеспрямованого варіювання досвіду соціально-рольової поведінки; 3) збагачення емоційно-особистісних аспектів рольової поведінки й досвіду в умовах професійного спілкування; 4) виникнення мотивації до створення “інноваційних хронотопів” – індивідуального сполучення компонентів СІ в успішних стилях професійної діяльності [1, с. 18].

Ціллю тренінгу з розвитку СІ І.Баширов вважає цілеспрямований вплив на його структурні компоненти для досягнення їх гармонійного сполучення, засвоєння соціально-рольової поведінки, збагачення емоційно-особистісного досвіду та випереджального самовизначення і самовдосконалення фахівця.

Результатом запровадження тренінгу у військових психологів є статистично значуще зростання показників таких структурних компонентів СІ: знання спеціальних правил поведінки; пам'ять на імена та обличчя; визначення почуттів і настрою оточуючих; рефлексія вчинків інших людей; уміння слухати співрозмовника; уміння розуміти невербальну експресію; емоційна виразність; емпатія; самоконтроль; емоційна витривалість; уміння переконувати; відкритість у стосунках з довколишніми; готовність до спільної діяльності (Баширов, 2006).

Зазначені елементи виступають змістовним наповненням когнітивного, емоційного та комунікативно-організаційного компонентів СІ; а гармонійне поєднання всіх трьох розвинутих компонентів є запорукою успішного виконання військовим психологом своїх професійних обов'язків.

Більш глибокого аналізу проблема психолого-педагогічних умов розвитку СІ студентів-психологів зазнала у дослідженні Катерини Саутіної [12]. Авторка розглядає процес розвитку СІ з позиції концепції компетентісного підходу в освіті (О. Жук, С. Зигмантович, С. Молчанов, Е.Симанюк та ін.). СІ – це багаторівнева здібність, яка полягає в адекватному реагуванні на соціальні ситуації як у пізнавальній, так і в практично-функціональній діяльності психолога, а також це – здібність, необхідна для успішної соціальної адаптації спеціаліста.

Структуру СІ студентів-психологів складають когнітивний, емоційний та комунікативно-поведінковий компоненти, які, в свою чергу, розкриваються через наступні функції: 1) комунікативну; 2) аналізу та передбачення розвитку ситуації; 3) емоційного проникнення до контексту ситуації; 4) адаптації до умов взаємодії, які постійно змінюються; 5) розвитку спеціаліста в міжособистісній взаємодії.

Важливими психолого-педагогічними умовами розвитку СІ є: 1) групове навчання; 2) міжособистісне пізнання; 3) соціальна активність; 4) компетентісний підхід; 5) цілеспрямоване поетапне формування кожного з компонентів [12; 13].

Модель розвитку СІ студентів-психологів на засадах компетентісного підходу містить 3 компоненти, розкриті за допомогою наступних соціальних компетенцій: моделювання образу ситуації взаємодії; прогнозування результатів; побудова адекватної картини взаємодії; розпізнавання емоцій; співпереживання; саморегуляція; соціальна взаємодія та адаптація. Ефективна реалізація цієї моделі можлива за умови запровадження тренінгової програми диференційованого характеру, яка спрямована на становлення найменш розвинутих компонентів СІ у студентів 1-5 курсів.

Результати формувального дослідження К.Саутиної свідчать про те, що: у студентів 1-го та 2-го курсів найбільше потребує розвитку та корекції когнітивний компонент СІ; у студентів 5-го курсу – емоційний компонент СІ; у студентів 3-го та 4-го курсів – комунікативно-поведінковий компонент СІ (Саутина, 2008).

Дослідження, орієнтоване на проблеми розвитку й формування СІ студентів-психологів, було виконано й авторкою статті [6; 7; 8; 9].

У роботах Лариси Ляховець явище СІ розглядається в ракурсі системного підходу. СІ виступає спеціальною здібністю, яка полягає в розумінні самого себе, інших людей, їхніх взаємин, а також у прогнозуванні перебігу міжособистісних подій на основі індивідуальних розумових процесів, афективного реагування на особистісний і соціально-психологічний контекст ситуацій взаємодії та соціального досвіду.

Теоретико-методологічне вивчення проблеми показало, що СІ є складним психологічним феноменом, який включає такі структурні компоненти: когнітивний, емоційний, комунікативно-регулятивний. Основними функціями СІ виступають: адаптивна, плануюча, прогностична, мотиваційна, регулятивна, інтегральна, мобілізаційна. В основі СІ знаходяться: соціальна сензитивність, соціальна перцепція, рефлексія, емпатія; але наявні дані про їх вплив на процес формування СІ мають неоднозначний та суперечливий характер [9].

У ході проведення констатувального дослідження нами було встановлено, що 21,3% студентів мають недостатній рівень розвитку СІ, це спричиняє труднощі з розумінням контексту та прогнозуванням ситуацій міжособистісної взаємодії; лише 8,4% студентів мають високий рівень СІ. З метою підвищення рівня знань про феномен СІ, розвитку структурних компонентів СІ та формування навичок ефективної соціальної взаємодії, нами була розроблена та запроваджена програма соціально-психологічної підготовки майбутніх фахівців. Вона складається з 6 міні-лекцій та тренінгу “Розвиток соціального інтелекту” (див. [7; 9]).



Проведення тренінгу передбачало організацію активної взаємодії у процесі соціально-психологічної підготовки студентів, яка забезпечить їх залучення до активної пізнавальної та практичної діяльності й сприятиме створенню відповідних психологічних умов розвитку соціального інтелекту. Під розвитком СІ ми розуміємо цілеспрямований вплив на когнітивну, емоційну, комунікативно-організаційну сфери, які є основними структурними елементами СІ. Когнітивна компонента націлена на оволодіння знаннями про психологічні основи перцептивних процесів; емоційна – зорієнтована на усвідомлення значення процесу міжособистісної взаємодії, його складових; комунікативно-регулятивна – спрямована на оволодіння навичками та уміннями адекватної взаємодії, також вона розкриває індивідуальний потенціал учасників тренінгу.

Тренінгова програма містить три основні блоки: “Розуміння логіки взаємодії”, “Розуміння та інтерпретація емоцій”, “Комунікативна відкритість у процесі взаємодії”. Кожен блок складається із: вступної частини; теоретичної частини (у вигляді інформаційних листів); практичної частини (активні методи навчання: рольові ігри, командна робота, групові дискусії, індивідуальна робота із завданнями, психогімнастика, психодіагностичні та корекційні вправи); заключної частини (Ляховець, 2009).

Вважаємо за потрібне більш детально зупинитись на аналізі застосованих у тренінгу активних методів навчання [див. 7]. Найчастіше серед активних групових методів зустрічаються дискусії та ігри [2; 4; 11; 14; 15].

*Дискусійні методи* (групова дискусія, робота з міжособистісними стосунками учасників групи, аналіз проблемних ситуацій) використовується переважно у формі аналізу конкретних ситуацій чи групового самоаналізу.

*Ділова гра* допомагає учасникам долати інтерпретаційні обмеження, які з'являються завдяки теоретичним знанням та стереотипізованій поведінці. Вона дозволяє засвоїти широкий репертуар соціальних ролей, в тому числі й професійних. Недоліком цього виду ігор виступають заздалегідь розроблений

сценарій та правила проведення, що, на думку Л. Петровської, робить їх “частково формалізованими” [10, с. 74].

*Рольова гра*, на відміну від ділової, не має жорсткого сценарію, лише – задану тренером ситуацію спілкування, вона сприяє більшому саморозкриттю учасників перед групою, застосуванню нових форм поведінки, послабленню негативного зворотного зв'язку, бо він трактується лише як ігрова ситуація.

Пропонована програма містить й широке коло *форм і прийомів* роботи з групою. Наведемо кілька з них.

*Рольова соціометрія*, відкрите ранжування, модифікована соціометрія [10] спрямовані на виявлення емоційно безпосередньої структури групи, а також є показником того, як члени групи уявляють один одного в конкретних функціонально-рольових аспектах.

“*Коло довіри*” демонструє протікання групових процесів, виявляє рівень згуртованості, взаємних впливів, довіри та симпатії її членів один до одного [10].

“*Прочитування*” *почуттів* іншого учасника тренінгу. Прийом дозволяє описати емоційний стан партнера в конкретних ситуаціях, а також отримати зворотний зв'язок [2; 10; 14; 15].

“*Очі в очі*” – більш складний прийом, складається з кількох стадій і дозволяє партнерам передати один одному якусь інформацію виразом очей. Передбачає надання зворотного зв'язку і розвиває вміння активно слухати [15].

“*Гра в портрети*” – прийом, який застосовується для розвитку психологічної проникливості [5]. Під проникливістю О. Бодальов розуміє відносно адекватне сприймання деталей зовнішності людини і здатність на їх основі вгадувати сутність певної особи. Учасників тренінгу ділять на кілька груп, кожній дають намальований портрет і пропонують, спираючись на деталі зовнішності осіб, зображених на малюнку, дати їм психологічну характеристику письмово. Гра має модифікації (Корсунский, 1985).

Цільовою спрямованістю наведених методів, форм та прийомів виступає розвиток у студентів-психологів здатності передбачати наслідки поведінки людей в конкретних ситуаціях; моделювати наслідки подій; логічно узагальнювати, виокремлювати суттєві ознаки в різних невербальних реакціях оточуючих.

Проведений формувальний експеримент підтвердив ефективність запровадження тренінгу “Розвиток СІ”, оскільки у досліджуваних достовірно підвищились показники як композитної (загальної) оцінки СІ, так і окремих його індикаторів: здатність до адекватного прогнозування перебігу ситуації соціальної взаємодії та здатність виявляти причини й наслідки ситуації залежно від її контексту. Поряд з тим було встановлено, що комунікативні (товариськість, довірливість, експресивність) та регулятивні (емоційна стабільність, впевненість у собі, емотивність) індивідуально-психологічні характеристики студентів-психологів є внутрішніми умовами, які стимулюють розвиток їх СІ [6; 8].

**Висновки:** 1. СІ студента-психолога – це спеціальна здібність, яка полягає в розумінні самого себе, інших людей, їхніх взаємин, а також у прогнозуванні перебігу міжособистісних подій на основі індивідуальних розумових процесів, афективного реагування на особистісний і соціально-психологічний контекст ситуацій взаємодії та соціального досвіду.

2. Основними психолого-педагогічними умовами розвитку СІ є: 1) групове навчання; 2) міжособистісне пізнання; 3) соціальна активність; 4) цілеспрямоване поетапне формування кожного з компонентів засобами активного навчання.

3. Найбільш ефективним засобом розвитку СІ виступає соціально-психологічний тренінг, який у широкому розумінні є комплексом психолого-педагогічних впливів, що містить як традиційні форми навчання, так і активні його методи (групові дискусії, ігри тощо).

**Перспективи дослідження:** 1) обґрунтування і розробка умов та факторів розвитку СІ студентів-психологів у процесі професійної підготовки фахівців

комунікативних професій; 2) вивчення проблеми диференціації методів розвитку СІ залежно від початкового рівня його сформованості у студентів.

### *Література*

1. Баширов И.Ф. Социальный интеллект как фактор успешности профессиональной деятельности военного психолога : автореф. дис. на соискание учен. степени канд. психол. наук : спец. 19.00.05 “Социальная психология” / И.Ф. Баширов. – М., 2006. – 26 с.
2. Большаков В.Ю. Психотренинг: социодинамика, упражнения, игры / В.Ю. Большаков. – СПб. : Социально-Психологический Центр, 1996. – 384 с. – (Серия “Библиотека практической психологии”).
3. Геранюшкина Г.П. Социальный интеллект студентов-менеджеров и его развитие в условиях формирующего эксперимента : автореф. дис. на соискание учен. степени канд. психол. наук : спец. 19.00.07 “Педагогическая психология” / Г.П. Геранюшкина. – Иркутск, 2001. – 24 с.
4. Емельянов Ю.Н. Активное социально-психологическое обучение / Юрий Емельянов. – Л. : Изд-во Ленинградского университета, 1985. – 168 с.
5. Корсунский Е.А. “Игры в портреты” как средство диагностики и развития психологической проницательности школьников и учителей / Е.А. Корсунский // Вопросы психологии. – 1985. – №3. – С.144-149.
6. Ляховець Л.О. Розвиток соціального інтелекту майбутніх психологів засобами тренінгу сензитивності // Соціальна психологія. – 2008. – №2 (28). – С. 150-159.
7. Ляховець Л.О. Тренінг сензитивності як засіб розвитку соціально-інтелектуального потенціалу студентів-психологів // Актуальні проблеми психології: Психологія навчання. Генетична психологія. Медична психологія : [зб. наук. праць у 2-х ч. / наук. ред. С.Д.Максименко, М.В.Папуча.]. – Київ-Ніжин: Видавництво НДУ; ДС “Міланік”, 2007. – Том 10. – Вип. 1, част. 2. – С. 24-28.

8. Ляховець Л.О. Чинники формування соціального інтелекту психологів // Актуальні проблеми психології: Психологія навчання. Генетична психологія. Медична психологія : [зб. наук. праць у 2-х ч. / наук. ред. С.Д.Максименко, М.В.Папуча.]. – Київ-Ніжин : Видавництво НДУ; ДС “Міланік”, 2008. – Том 10. – Вип. 6. – Част. 2. – С. 31-36.
9. Ляховець Л.О. Особливості формування соціального інтелекту у майбутніх психологів : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. психол. наук : спец. 19.00.05 “Соціальна психологія; психологія соціальної роботи” / Л.О. Ляховець. – К., 2009. – 20 с.
10. Петровская Л.А. Компетентность в общении / Л.А. Петровская. – М. : Изд-во МГУ, 1989. – 216 с.
11. Психогимнастика в тренинге : учеб. пособ. / под. ред. Н.Ю. Хрящевой. – СПб. : “Речь”, Институт тренинга, 2001. – 256 с.
12. Саутина Е.С. Психолого-педагогические условия развития социального интеллекта студентов-психологов : автореф. дис. на соискание учен. степени канд. психол. наук : спец. 19.00.07 “Педагогическая психология” / Е.С. Саутина. – Тамбов, 2008. – 24 с.
13. Саутина Е.С. Роль социального интеллекта в становлении специалистов в профессиях типа “человек-человек” : материалы Всерос. науч.-практ. конф. [“Психология личностного роста специалиста” / отв. ред. Н.А. Коваль], (Тамбов, 21 мар. 2007 г.) : тезисы / Федеральное агентство по образованию, Тамбовский гос. ун-т им. Г.Р. Державина. – Тамбов : ТГУ им. Г.Р. Державина, 2007. – С. 205-207.
14. Тренинг профессиональной идентичности : руков-во для препод. вузов и практикующих психологов / автор-сост. Л.Б. Шнейдер. – М. : Изд-во Московского психосоциального института, 2004. – 208 с.
15. Яценко Т.С. Психологічні основи групової психокорекції : навч. посіб. / Т.С. Яценко. – К. : Либідь, 1996. – 264 с.

## ЗАЯВКА

для участі у Міжнародній науково-практичній конференції  
“Суб'єктно-особистісні виміри психологічної освіти”  
(1-2 жовтня 2010 р., м. Полтава)

1. ПІП	Ляховець Лариса Олексіївна
2. Науковий ступінь	кандидат психологічних наук
3. Вчене звання	–
4. Місце роботи, посада	Чернігівський Національний педагогічний університет імені Т.Г.Шевченка; старший викладач кафедри загальної та вікової психології
5. Адреса	Україна, 14027, м. Чернігів, вул. Рокосовського, буд. 37, кв. 88
6. Контактний телефон	дом. (0462) 95-38-12; роб. (0462) 670-477 (деканат); моб. 098-270-99-46
7. e-mail	vd.pacificus@gmail.com
8. Форма участі у конференції	<u>тільки публікація матеріалів</u>
9. Повна назва теми доповіді і напряму	“Розвиток соціального інтелекту студентів-психологів засобами активного соціально-психологічного навчання” (Напрямок 2. Гуманізація вищої освіти і психологічна підготовка фахівців різного профілю)
10. Поселення та місце проживання	<u>не потребує</u>